

2^m exemplum affertur de clerico, qui sub juramenti fide spondit perpetuam residentiam in loco beneficii. Sub hoc juramento non comprehenduntur casus, in quibus juxta jus commune clericus potest abesse.

Tertio tandem juramentum de observantia constitutionum capitularium et aliorum statutorum, nec non regulæ religiosi instituti, intelligendum est juxta modum in ipsis constitutionibus, statutis et regulis expressum. Hinc ex. gr. ea, quæ juxta statuta vel regulas materiam levem constituunt obligationis, etiam levem materiam constituunt juramenti. Desumitur hæc conclusio ex *Clem. 1. De Verbor. Signif. §. In primis*. Qua in re etiam præstat animadvertere juramentum servandi statuta et constitutiones, non extendi ad statuta vel constitutiones, quæ in posterum conficiantur. Juramentum enim debet habere objectum determinatum. Ita in *cap. 35. h. t.*

35. Secunda conditio subintellecta in juramento est, ut semper remaneat salvum jus, et salva semper sit auctoritas superioris. Ita fert summa *cap. 13. h. t.* Cum enim Consules tudertini juramentum edidissent, se in mutuis et plagiariis (Gloss. *fidejussoribus*), sententiam laturos fore juxta patriæ consuetudinem, cumque juxta hanc consuetudinem sententiæ essent intra viginti et octo dies executioni mandandæ, consules hujusmodi putarunt se posse, immo debere negligere appellationem interpositam ad Sedem Apostolicam, et ea non obstante exequi sententiam. At Innocentius hunc procedendi modum reprehendit, animadvertens juramentum editum a Consulibus servandi consuetudines loci non posse lædere jus superioris, quod habet recipiendi appellationem a sententia judicis inferioris, qua appellatione recepta, suspenditur executio ipsius sententiæ judicis inferioris. Igitur juramentum non potest lædere jura et potestatem superioris. Simile admodum exemplum nobis exhibet *cap. 22. h. t.*

36. Tertia conditio subintellecta est, ut obligatio juramenti non urgeat si res notabiliter fuerit mutata. Exemplum affert *cap. 25. h. t.*; ubi traditur virum non teneri ex fide juramenti, ad mulierem ducendam, quæ post juramentum labe fornicationis maculata sit.

37. Tandem in juramento reciproco hæc implicita inest conditio, dummodo altera pars fidem servaverit. Quemadmodum enim docet *regula 75. Jur. in VI°*. 'frustra sibi quis fidem postulat ab

eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat'. Insuper aperta et clara est dispositio *cap. 3. et 29. §. ult. h. t.* Ratio generalis est quia juramentum sequitur naturam obligationis, atque ejusdem extensionem, quæ ex ipsa promissione derivat, promissio autem reciproca est natura sua conditionata.

TITULUS XXV.

De Exceptionibus.

Probationes principaliter pertinent ad actorem, exceptiones ad reum. Hinc post tractatum de Probationibus in genere et in specie, subnectitur titulus de Exceptionibus, seu tractatur de modo defensionis rei.

1. Vocabulum *exceptio* si lato sensu sumatur, comprehendit etiam reconventionalem actionem, qua reus sese contra actorem tuetur; stricto autem sensu sumpta exceptio definitur juxta Ulpianum *l. 2. ff. h. t.* 'exclusio actionis, seu intentionis actoris'. Clarius autem definiri potest ut sit: 'Assertio rei contra factum vel jus actoris, ad retardandam vel elidendam intentionem actoris ejusdem.'

2. Hinc aliæ sunt *peremptoriæ* et *perpetuæ*, aliæ autem *temporales*. Primæ sunt, quæ prorsus elidunt intentionem actoris et afficiunt ipsum meritum causæ, ita ut si exceptio sit legitima, ipsum jus actoris destruat; ex. gr. exceptio rei judicatæ, pacti de non petendo in perpetuum, transactionis, solutionis etc. Temporales, seu *dilatoriæ*, eæ sunt, quæ non diriguntur contra ipsum jus actoris, seu contra meritum quæstionis, sed solummodo tendunt ad impediendum præsens judicium, et suspendere conantur virtutem juris, quod adversa pars, hic et nunc experitur. Hinc eo quod judicium ad aliud tempus distrahunt dilatoriæ appellantur.

3. Exceptiones hujusmodi dilatoriæ 1° dirigi possunt contra ipsam personam judicis, quo in casu cum tendant ad declinandum forum, dicuntur *declinatoriæ fori*. Excipi vero potest contra judicem, vel quia incompetens est, vel quia in causa suspectus merito habetur. Suspectus autem est judex vel propter amicitiam, vel cognationem, vel affinitatem, qua ligatur cum adversario, vel propter hostilem animum, quem gerit erga ipsum reum, vel ob imperitiam, vel eo quod munus advocati exercuit in eadem causa,

vel quia versatur in eodem, vel in simili negotio. *Arg. cap. postremo 36, de Appellat.*

4. 2°) Possunt actiones dilatoriæ dirigi contra ipsum actorem, vel ejus procuratorem; ex. gr. si ob censuras, quibus innodantur, ab agendo repelluntur. Pariter qui agit potest ope exceptionis repelli si possideat titulum actionis ex modo a lege interdicto, ex. gr. ex alienatione facta iudicii mutandi causa.

5. 3°) Possunt dirigi exceptiones contra ipsam causam: ex. gr. si quod debebatur sub conditione, aut ex die, absolute aut illico postuletur. Talis est exceptio de non petendo ante certum tempus.

6. 4°) Tandem dilatoriæ exceptiones dirigi possunt contra ipsum ordinem judicialem non observatum. Ex. gr. si libellus introductivus non fuerit rite confectus, si citatio tempore feriarum facta fuerit.

7. *Quæritur* quis possit excipere.

Exceptio est species defensionis, omnis ergo, qui actione percellitur, poterit exceptionem proponere, si eam in promptu habeat. Omnis ergo reus poterit excipere. Quare etiam ille reus excipere poterit, qui reconventionalem actionem proponere nequit, quia nemini jus sese defendendi adimitur. Hinc Ulpianus *in reg. 156. Jur. ff.* 'Cui damus,' ait, 'actiones, eidem exceptiones competere multo magis quis dixerit.' Scilicet facilius conceditur excipere, quam agere, et ideo qui agere non potest, poterit tamen exceptionem proponere.

8. Quare si legitima exceptio opposita a iudice spernatur, sive per sententiam interlocutoriam, sive per iudicii prosecutionem factam non obstante exceptione, reus merito censetur gravatus, et juxta dispositionem *cap. 67. de Appellat.*, ab hoc gravamine poterit appellationem proponere. *Consonat argum. cap. Olim 7. h. t.*

Neque obstat dispositio Conc. Tridentini in Sess. 24. De Ref. c. 20. ubi statuit non posse a tribunali iudicis inferioris appellari ad tribunal superius, nisi in casu sententiæ definitivæ, vel sententiæ vim habentis definitivæ. Nam Concilium eam prohibet appellationem, qua totum negotium de uno ad aliud tribunal transfertur, ut iudex superior de merito causæ ex integro videat. In casu autem nostro appellatio non respicit integrum negotium, sed solummodo gravamen rei ob neglectam exceptionem. Quare remanente causa principali penes inferius tribunal, iudex superior poterit videre, utrum attendenda sit vel non exceptio rei, simulque, si ita

videatur, poterit iudici inferiori præcipere, ut exceptionem admittat. Ita in *cap. 7. h. t.* Ceterum cum dispositio *cap. 67. de Appellat.* clara et aperta sit, si voluisset Concilium eidem derogare, de ea procul dubio mentionem fecisset.

9. Quid vero dicendum si a Sede Apostolica delegati fuerint iudices cum clausula 'ut procedant non obstantibus exceptionibus'?

De hac quæstione agit *cap. 13. De offic. et potest. iudic. deleg.* Ex modo loquendi Alexandri III. in hoc capite patet, iudicem etiam delegatum teneri semper ad observandas rationabiles exceptiones.

Quid vero si in mandato delegationis Pontifex præcipiat iudicibus ut procedant in cognitione causæ non obstantibus exceptionibus rationalibus ex adverso oppositis? Respondet Pontifex absolute loquendo hoc in casu iudices debere spernere legitimas exceptiones. Ratio est quia supremus Princeps in casibus particularibus potest juri tertii derogare. Verum adnotat Pontifex hanc hypothesim esse fere impossibilem. Ait enim neque se neque suos Antecessores numquam rescripsisse cum clausula 'ut procederetur etiam rationalibus exceptionibus non obstantibus.' Quare ex modo loquendi firmat regulam generalem, iudicem nempe etiam delegatum attendere et observare debere exceptiones legitimas.

10. *Quæritur* utrum reus possit opponere plures exceptiones, quæ contrariæ inter se sint, vel saltem casus diversos considerent.

Primo intuitu videretur non posse, nam reus inconstans in negatione actionis vel in declinatione fori, vel in vitando iudicio non videtur fraude carere. Cui rationi et alia accedit ratio deducta ex ordine judiciali. Scilicet actor plures actiones præsertim oppositas non potest proponere, ergo neque reus plures exceptiones proponere poterit. Reus enim juxta dispositionem *leg. 1. ff. h. t.* excipiendi fit actor.

Non obstantibus rationibus allatis potest reus uti pluribus exceptionibus. Nam non solum in *l. 8. Nemo prohibetur ff. h. t.* sed etiam in *cap. 15. De præscriptionibus* aperte traditur theoria affirmans. Ratio est, quia juxta regulam *20. juris in VI°.* nemo uti pluribus defensionibus prohibetur. Jamvero exceptio nihil aliud est quam species defensionis. Ex qua animadversione etiam fluit responsio secundæ difficultati. Videlicet non valet argumentum deductum ab exemplo actoris, qui plures actiones experiri nequit.

Nam cum exceptio sit species defensionis, conceditur reo ut plures etiam proponat exceptiones; quemadmodum actori conceditur facultas afferendi plura argumenta ad suam intentionem probandam. Immo quamvis exceptio nollet considerari et haberi ceu propria dicta defensio, sed ceu remedium ad instar actionis, tamen non valeret comparatio inter actorem et reum. Scilicet quamvis actori interdictum sit plures actiones ad idem jus assequendum experiri, tamen dicendum non esset interdici reo plures experiri exceptiones. Jura enim magis favent et subveniunt reo, qui coactus in iudicium trahitur, quam actori, qui libere suam intentat et prosequitur actionem. Nec valet prima ratio dubitandi; nam multiplicatio exceptionum nihil aliud est, quam multiplicatio defensionum, quæ vetita non est, neque per se suspicionem gignit malæ fidei. Qui enim sese tuetur potest nescire quænam defensio futura erit magis efficax ad removendum iudicis animum, et ob hanc solam rationem plures exceptiones proponit. Quare qui proposuit exceptionem facti, qua nempe excluderet factum ab actore propositum, non impeditur quominus inde proponat exceptiones juris.

11. Possunt vero plures exceptiones non solum ex intervallo, sed etiam simul proponi. Nam jura non distinguunt inter successivam et simultaneam propositionem plurium exceptionum. In *cap. autem 15. De præscr.* species de simultanea duarum exceptionum propositione. Immo ex eodem capite inferunt Doctores posse simul proponi plures exceptiones contrarias. Hæc vero contrarietas non est intrinseca, ita nempe ut ferat ad contradictoria, vel ad opposita, quemadmodum esset si affirmaretur et negaretur aliquid, sed est contrarietas secundum sensum et intentionem legum. Quod ut intelligatur consideretur principium traditum in *cap. 6. de fide instrum. §. cæterum.* 'Quod meum est ex una causa meum fieri non potest ex alia causa, nisi meum esse desierit.' Hinc qui habet prædium ex hæreditate, non potest illud idem deinde habere ex alio titulo, manente adhuc primo titulo, quia posito valore juridico prioris tituli, titulus superveniens caret sua efficacia, idest nihil intrinsece quoad jus operatur. Quo posito exceptio ex uno sufficienti titulo, ex gr. emptione, est contraria in sensu legum exceptioni ex præscriptione. Jamvero in *cit. cap. 15.* admittitur duplex exceptio simultanea, scilicet ad probandam exemptionem aliquarum ecclesiarum utiliter recipitur exceptio privilegii apostolici, et exceptio præscriptionis contra jurisdictionem Episcopi.

Hoc autem in casu duplicis contrariæ exceptionis a reo propositæ, conditio subintelligitur, ut nempe si una non valeat, assumatur et expendatur altera exceptio. Scilicet oppositio contrariorum exceptionum intelligitur facta disjunctive non autem copulative.

12. Si quæretur quinam sit ordo iudicis in pluribus exceptionibus proponendis et expendendis, dicendum est regulariter primo loco proponendas et expendendas esse exceptiones, quæ impugnant ipsam jurisdictionem seu competentiam iudicis. Deinde exceptiones, quæ personam iudicis afficiunt, quia suspectus. Tandem eas exceptiones proponendas esse, quæ competunt ratione libelli, causæ, et reliquas, quæ possunt locum habere.

13. *Queritur* quo tempore, seu in quo stadio iudicii exceptiones sint proponendæ. Exceptiones dilatoriæ regulariter sunt proponendæ ante litis contestationem, tendunt enim ad impediendum iudicium præsens. Hinc proponendæ sunt antequam per quasi-contractum in contestatione litis a partibus colligantibus initum, status iudicii determinetur, et iudicis jurisdictioni recognoscatur. Hinc in specie, si sermo sit de exceptionibus declinatoriis, nisi opponantur contra iudicem ante contestationem, censetur prorogata jurisdictione ejusdem e partium consensu. Immo ne diu protrahatur tempus ad hasce exceptiones dilatorias proponendas, statuit Innoc. III. in *cap. 4. h. t.* posse iudicem definire tempus peremptorium earundem dilationum proponendarum. Quo tempore inutiliter elapso præsumitur quis renunciasset suis exceptionibus, nisi specificè sibi reservaverit aliquam ex illis producendam, cum melius ejus probatio in promptu fuerit. Verum juxta sensum *cap. 4. h. t.* etiam post terminum præfixum, et post ipsam litis contestationem possunt utiliter exceptiones proponi: 1°) Si ex postfacto exceptio de novo exorta fuerit ex gr. si actor committat spoliū; 2°) si antea cognita non fuerit; qui autem opponit exceptionem hanc sub juramenti fide affirmet oportet tunc primum eandem exceptionem sibi innotuisse; 3°) si exceptio talis sit, quæ reddat nullos causæ actus antecedentes; quod præsertim contingit quando agitur de exceptionibus contra iudicem, cujus jurisdictione prorogari nequit ex partium consensu; ex gr. si iudex laicus acta iudicii confecerit in causa spirituali. 4°) Exceptio excommunicationis majoris semper potest proponi in progressu iudicii. *Cap. 12. h. t.*

14. Exceptiones peremptoriæ regulariter opponi possunt post litem contestatam, usque ad conclusionem in causa. Ante litem

contestatam opponi regulariter non possunt exceptiones hujusmodi, ceu traditur in *cap. 1. De litis contest. in VI°*. Nam cum actio peremptoria dirigatur adversum ipsum jus actoris non debet opponi antequam constet de quo jure præcise quæstio est, et antequam saltem in genere constet utrum actor possit vel non possit sufficienter demonstrare suam intentionem. Si enim actor prorsus careat probationibus, eo ipso absque ulla exceptione reus absolvitur. Quare inutiliter proponuntur exceptiones peremptoriæ ante litem contestatam, et si de facto proponantur non retardant cursum judicii. Verum si exceptio est notoria, vel sit exceptio litis finitæ, possunt optime proponi etiam ante litis contestationem quando directe impetunt actionem clare expressam in libello. *Cap. 1. de lit. cont. in VI°*. In notoriis enim judex permittere nequit, ut causa in formale judicium deducatur juxta *cap. 10. de filiis presbyt.*, nec patiendum est lites jam finitas iterum reviviscere et diu protrahi.

15. Exceptiones peremptoriæ proponi nequeunt post sententiam definitivam. Judex enim post datam sententiam non potest retrogradi, et iterum causam videre; hinc post sententiam definitivam remanet solum remedium appellationis, et pro minoribus et ecclesiis remanet etiam extraordinarium remedium restitutionis in integrum. Verum etiam post sententiam definitivam exceptio peremptoria admittitur, quando principaliter respicit executionem ipsius sententiæ. Ita ex. gr. exceptio ex privilegio competentiae quo clerico obærato tribuitur, ut executio plene non fiat, sed salva remaneat congrua sustentatio. Item exceptio falsi potest etiam proponi post sententiam definitivam. *Cap. 6. h. t.*

16. Cum vero causa pertractatur in gradu appellationis, possunt in eo eadem proponi exceptiones peremptoriæ, quæ proponi potuissent in primo gradu jurisdictionis. Nam in secundo gradu jurisdictionis pertractatur causa ex integro. At si constet exceptionem peremptoriam non fuisse propositam in primo gradu jurisdictionis ex malitia rei conventi, qui sibi reservavit exceptionem ut ea uteretur in gradu appellationis ad fatigandum actorem, hoc in casu excludi debet exceptio proposita cum tractatur causa in gradu appellationis. Ratio est quia jura numquam fraudibus et artibus subdolis favere intendunt. Hinc quamvis exceptio excommunicationis sit privilegiata, ita ut semper proponi possit, tamen si constiterit fuisse ex malitia dilatam, quamvis admittatur, tamen

reus condemnatur ad legitimas expensas actori refundendas. Ita in *cap. 12. h. t.*

17. Tandem duo sunt animadvertenda. 1°) Reum excipientem probare debere suam exceptionem. Reus enim excipiendo fit actor. Hinc efficax non est exceptio vel ad declinandum forum et judicium vitandum, vel ad elidendam prorsus intentionem actoris, nisi probetur. 2°) Animadvertendum est ipsam exceptionem posse elidi per contrariam replicationem actoris, qua actor inficiatur et oppugnet exceptionem rei. Porro reus potest iterum respondere et excipere contra replicationem actoris, quæ responsio appellatur *duplicatio*. Atque si inde respondeat actor habebitur *triplicatio*, et deinde *quadruplicatio*. Verum cavendum est ne ob iteratas exceptiones et responsiones diu protrahatur judicii exitus. Hinc ordinarie in tribunalibus caveri solet ne ultra quadruplicacionem alia exceptiones opponantur.

TITULUS XXVI.

De Præscriptionibus.

1. Præscriptio est una ex exceptionibus, quæ ob suam difficultatem specialem tractationem exigit. Hinc merito postquam actum est de exceptionibus in genere, in specie tractatur de præscriptione.

Præscriptio igitur considerata uti exceptio potest definiri: 'Exceptio peremptoria vi cujus possessor bonæ fidei post legitimum tempus possessionis potest repellere dominum, qui repetat rem suam vel usum juris antiqui.' Magis autem generice potest definiri ut sit: 'Modus legitimus acquirendi jus vel liberationem aliquam procedens per possessionem modo et tempore a legibus definito continuatam.'

2. Dicitur *modus legitimus*, quia a legibus humanis inductus, licet enim naturæ jus vellet ut sua unicuique bona servarentur, juxta illud principium 'res clamat ad dominum', tamen, ceu notat Alexander III. in *cap. 5. h. t.* ad vitandam miserorum segnitiem et longi temporis errorem et confusionem, uno verbo propter publicum bonum, leges invexerunt præscriptionem. Scilicet exclusa præscriptione rerum singularum dominium ex titulis non solum justis sed etiam veris probari debet. Quod cum sæpe sæpius sit arduum, sequitur statum proprietatis, seclusa præscriptione nutare